

САНКЦІЙНЕ СПРОЩЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОГО ПРОЦЕСУ

В статті проаналізовані існуючі світові форми спрощених проваджень та обґрунтовано висновок про класифікацію існуючих форм спрощення процесу на первісне та ситуативне спрощення судочинства. Запропоновано підвиди ситуативного спрощення, а саме: форсований господарський процес та санкційне спрощення господарського процесу. Визначено правову природу санкційного спрощення процесу та ознаки, за якими можна його встановити.

Спрощення господарської процесуальної форми відбувається за певних підстав. Вони є: 1) первісними, тобто встановленими на законодавчому рівні, і за їхньої наявності суд зобов'язаний безальтернативно застосовувати спрощену процедуру розгляду; 2) такими, що виникають в процесі розгляду та залежать від процесуальної поведінки сторін та судового розсуду.

Метою дослідження є аналіз існуючих світових форм спрощених проваджень та обґрунтування висновку про класифікацію існуючих форм спрощення процесу на первісне та ситуативне спрощення судочинства. Також мета статті полягає у виділенні підвидів ситуативного спрощення та визначенні правової природи санкційного спрощення процесу та ознак, за якими можна його встановити.

В першому випадку можна говорити про законодавче закріплення більш легкої процедури розгляду спору. Зазначене досягається через спрощення процесуальної форми шляхом скорочення строків розгляду або усунення деяких стадій судового розгляду або те й інше разом.

У випадку виникнення спрощення господарського процесу під час розгляду справи йдеться про спрощення, яке відбувається у разі наявності певних умов, що виникають вже під час розгляду справи за правилами загального позовного провадження. Зокрема такими умовами є: бездіяльність відповідача щодо участі в господарському процесі або активна поведінка позивача, спрямована на скоріше вирішення спору.

Вказане спрощення господарського процесу не розглядалось в такому аспекті ані вітчизняними вченими, ані зарубіжними науковцями, що є

прогалиною в теоретичних дослідженнях спрощених судових процедур у господарському судочинстві.

Російський науковець М. О. Черемін в дисертаційному дослідженні „Приказное производство в российском гражданском процессе” виділяє декілька аспектів спрощення судочинства за римским правом. Перший аспект – це безпосередньо сам шлях, що пройшло римське судочинство від формалізованого легисакційного процесу до формулярного та далі до найменш формалізованого екстраординарного, – є прикладом поступового спрощення процесуальної форми. Другий аспект – це те, що Древнім Римським законодавством передбачалася можливість спрощення процедури безпосередньо у рамках вищезгаданих форм судочинства. Виділялися чотири так звані сурогати судового рішення, які виносилися в результаті не звичайного судового розгляду, а особливого – скороченого за часом і спрощеного за процедурою. Це визнання, присяга, світова угода, третейський розгляд [1, с. 16-17].

Зазначена в другому аспекті процедура поєднала в собі ознаки як первісного, передбаченого в законі, так і ситуативного спрощення, яке виникає у разі: або неявки відповідача та ненадання відзиву на позов і витребуваних судом документів, або у разі активної поведінки позивача, спрямованої на оперативне вирішення спору.

Російський науковець Н. В. Сивак досліджуючи спрощенні судочинства, розподіляє їх на: 1) спрощені судочинства, що ґрунтуються на безспірності заявлених вимог та 2) спрощені судочинства, що ґрунтуються на малозначності заявлених вимог [2, с. 24, 34]. Зауважимо, що підстави спрощення, а саме: безспірність та малозначність вимог, закріплюються законодавчо в процесуальних законах тих держав, де вони застосовуються.

Отже, як в першому, так і в другому видах спрощених судочинств спрощення базується на законі, тобто на встановленій у правових нормах спрощеній процедурі розгляду певних категорій спорів та певної ціни позову. З наведеного можна зробити висновок, що виділені Н.В. Сивак види спрощених судочинств можна включити до тих, які встановлюються законодавчо та є первісними, виходячи з джерела виникнення.

Ситуативним спрощенням судового процесу є порядок судового розгляду в позовному провадженні, що виникає внаслідок процесуальних дій позивача, спрямованих на прискорення судового розгляду (форсований судовий процес) або бездіяльності відповідача (санкційне спрощення), наслідком чого є спрощення судового розгляду.

Результатом ситуативного спрощення може бути як отримання позитивного результату позивачем у вигляді найскорішого розв'язання

правового конфлікту, так і застосування до відповідача негативних наслідків його нез'явлення до суду у вигляді розгляду спору виключно за поданими позивачем матеріалами та неможливістю зменшення наслідків задоволення позову шляхом отримання розстрочення або відстрочення виконання рішення чи зменшення штрафних санкцій.

Правовим системам багатьох країн відомий інститут заочних рішень, тобто розгляд спору без участі відповідача у зв'язку з його неявкою. Розгляд спору без участі відповідача здійснюється з метою прискорення судового розгляду і, як наслідок, спрощення процесуальної форми. Водночас, як зазначає Н. В Сивак, в різних правопорядках він має різний зміст. Треба розрізняти види заочних проваджень, історично розроблених і відомих сучасним правовим системам. Російське цивільне процесуальне законодавство, як сучасне, так і дореволюційне, ґрунтується на концепції заочного провадження у вигляді практично повноцінного судового розгляду у відсутності відповідача. Протилежна концепція не припускає проведення судового розгляду, а лише винесення заочного рішення як санкції за нез'явлення [2, с. 27].

На нашу думку, обидві концепції мають певні вади механізму спрощення процесу, оскільки в першому випадку, по суті, здійснюється повноцінний розгляд справи з усіма стадіями та у встановлені загальні строки, і як такого спрощення не спостерігається. В другому випадку, можливе винесення неправильного рішення, спричинене неявкою відповідача. І хоча такі негативні наслідки і є санкцією за ігнорування засідань суду, вони напряду негативно впливають на саму суть судочинства – відновлення порушеного права.

В Угорщині для кращого здійснення принципу добросовісного ведення справи, успішнішого спонукання сторін до сприяння суду і підвищення ефективності цивільного процесу в 1972 році був введений інститут судового наказу [3, с.22]. Угорський вчений Я. Немет відмічав, що ефективність судового наказу характеризується не частотою використання цього інституту, а підвищенням активності і дисципліни відповідачів. Найбільш суттєвою є профілактична дія судового наказу [4, с. 20].

Зауважимо, що профілактична дія судової процедури, яка спрямована на підвищення активності і дисципліни відповідачів, є важливою складовою процесу. У зв'язку з чим не можна не погодитись з Я. Неметом стосовно висловленої вище позиції, проте з застереженням щодо неминучості можливого пожертвування встановленням об'єктивної істини у справі.

Зазначимо, що українське господарське процесуальне законодавство, зокрема стаття 75 Господарського процесуального кодексу (далі – ГПК) [5], також передбачає повноцінний судовий розгляд за відсутності відповідача.

Отже, у вітчизняній правовій системі є спрощення процесу шляхом розгляду справи без участі відповідача та з'ясування його думки, однак, з оцінкою позовних вимог на предмет їхньої обґрунтованості та доказовості, а не однозначного вирішення спору на користь позивача шляхом видання наказу або винесення відповідного рішення.

На нашу думку, такий розгляд можна віднести до ситуативного спрощення судового процесу, оскільки воно виникає за наявності певної правової ситуації – неявки відповідача в судове засідання, у разі визнання судом його явки обов'язковою, та ненадання відзиву на позов, тобто без прояснення позиції відповідача у справі.

При цьому згідно зі статтею 22 ГПК одним з обов'язків сторін, відповідача зокрема, є вжиття заходів до всебічного, повного та об'єктивного дослідження всіх обставин справи, що може унеможливитись при неявці відповідача. Тому негативним наслідком для нього стає розгляд справи за відсутності представника відповідача та без врахування його правової позиції. А неповне встановлення обставин справи та недослідження певних доказів, які б відповідач міг би надати у разі участі у засіданні суду, може призвести до винесення необ'єктивного, однак законного в силу самої поведінки відповідача рішення, яке деструктивно вплине на його майновий та фінансовий стан.

Таким чином, ситуативне спрощення процедури розгляду спору за відсутності представника відповідача у разі його неявки двічі на вимогу суду та без з'ясування його позиції по суті спору за наданими позивачем доказами та матеріалами можна визначити як санкційне спрощення, яке являє собою негативний наслідок для відповідача внаслідок розгляду спору виключно за поданими позивачем матеріалами.

Аналог санкційного спрощення відображено в статті 75 ГПК України, яка встановлює, що у разі ненадання відзиву на позовну заяву і витребуваних господарським судом документів справу може бути розглянуто за наявними в ній матеріалами.

Досить часто у зв'язку з неявкою представників сторін, навіть якщо вона без достатніх на то підстав, суд відкладає розгляд справи. Зауважимо, що відсутність відкладення розгляду справи у зв'язку з неявкою представників сторін у судове засідання значно скоротить витрати суду на їхнє наступне повідомлення, а також на виготовлення процесуальних

документів, скоротить інтелектуальні затрати судді та апарату суду та час їхньої роботи.

Зазначимо, що належним є повідомлення, за якого ухвала про порушення провадження у справі та призначення її до розгляду надсилалась за юридичною адресою сторін.

Статтею 18 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» передбачено, якщо відомості, які підлягають внесенню до Єдиного державного реєстру, були внесені до нього, то такі відомості вважаються достовірними і можуть бути використані в спорі з третьою особою, доки до них не внесено відповідних змін. Якщо такі відомості є недостовірними і були внесені до нього, то третя особа може посилатися на них у спорі як на достовірні. Третя особа не може посилатися на них у спорі у разі, якщо вона знала або могла знати про те, що такі відомості є недостовірними. Якщо відомості, які підлягають внесенню до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців, не були до нього внесені, вони не можуть бути використані в спорі з третьою особою, крім випадків, коли третя особа знала або могла знати ці відомості [6].

З наведеного вбачається, що у разі зміни юридичної адреси та невнесення відповідних змін до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців особа не може посилатись на неналежне її повідомлення, оскільки не здійснила відповідні зміни у встановленому законом порядку.

До повноважень суду не віднесено встановлення фактичного місцезнаходження учасників судового процесу на час вчинення тих чи інших процесуальних дій. Тому відповідні процесуальні документи надсилаються згідно з поштовими реквізитами учасників судового процесу, наявними в матеріалах справи, а також згідно з відомостями, що містяться у довідці або витягу з Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців, станом на час розгляду справи.

Водночас судді в переважній більшості, навіть у разі обґрунтованості позовних вимог та їхньої безспірності, відкладають розгляд справи у зв'язку з неявкою представника відповідача. Підставою такої процесуальної поведінки є побоювання щодо можливого оскарження та скасування рішення, прийнятого за вказаних обставин, оскільки суди апеляційної інстанції не завжди об'єктивно оцінюють незадовільність неявки представника відповідача у судові засідання, приймають його надумані клопотання щодо знаходження представників у відпустці, сесії, відрядженні і

т. п. та з урахуванням цього скасовують по суті законні рішення з процесуальних підстав.

Однак все ж таки при розгляді справи за відсутності відповідача останній позбавляється можливості відстоювати власну позицію в суді та, наприклад, отримати певні „бонуси” навіть у разі задоволення позову.

Так, відповідач може клопотати перед судом про зменшення розміру штрафних санкцій, про надання розстрочення або відстрочення виконання рішення. Суд за наявності наданих відповідачем належних доказів на підтвердження таких клопотань та заяв може їх задовольнити, у зв'язку з чим відповідач має позитивні наслідки участі в господарському процесі, які б не могли бути досягнутими при ігноруванні відповідачем судового процесу.

З огляду на все вищевикладене можна резюмувати, що санкційне спрощення судового процесу здійснюється при ігноруванні відповідачем правил розгляду справи, яке проявляється в його неявці в судові засідання, неподанні відзиву на позов і витребуваних судом документів.

Результатом такої нігілістичної поведінки має стати негативний наслідок для відповідача. Таким наслідком може бути розгляд спору виключно за поданими позивачем матеріалами та неможливістю зменшення наслідків такого розгляду шляхом отримання розстрочення або відстрочення виконання рішення чи зменшення заявлених позивачем до стягнення штрафних санкцій.

Література

1. Черёмин М. О. Приказное производство в российском гражданском процессе: дис....канд. юрид. наук: 12.00.03 / М. О. Черёмин. – Иваново, 1999. – С. 16-17.
2. Сивак Н. В. Упрощенное производство в арбитражном процессе: монография / Н. В. Сивак – М.: "Проспект", 2011. – С. 24, 34.
3. Решетняк В. И., Черных И. И. Заочное производство и судебный приказ в гражданском процессе. – Пособие / В. И. Решетняк, И. И. Черных. – М.: Юридическое бюро «ГОРОДЕЦ», 1997. – 80 с.
4. Проверка судебных решений в социалистическом гражданском процессе. – М., 1989. – С. 20.
5. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 6. – Ст. 56.

6. Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців: Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 31-32. – Ст.263.

Фонова О.С. Санкционное упрощение хозяйственного процесса

Аннотация: В статье проанализированы существующие формы упрощенных производств и обоснован вывод о классификации существующих форм упрощения процесса на первоначальное и ситуативное упрощение. Предложены категории подвидов ситуативного упрощения, а именно: форсированный хозяйственный процесс и санкционное упрощение хозяйственного процесса. Определена правовая природа санкционного упрощения процесса и признаки, по которым оно определяется.

Fonova O.S. An order of realization of the simplified electronic production is in the economic process of Ukraine.

Annotation. In the article the existent forms of the simplified productions are analysed and grounded conclusion about classification of existent forms of simplification of economic process on primary and situation simplification. The categories of subspecies's of situation simplification are offered, namely: forced economic process and approval simplification of economic process. Certainly legal nature of approval simplification of process and signs, which it is determined on.